

ВІДГУК

офіційного опонента д.мед.н., професора Хоменко І.М. на дисертаційну роботу Депутата Юрія Миколайовича на тему «Концептуальні засади забезпечення енергетичних потреб військовослужбовців Збройних Сил України за рахунок адекватного харчування», яка подана на здобуття наукового ступеня доктора медичних наук за спеціальністю 14.02.01 - Гігієна та професійна патологія

Актуальність проблеми наукового дослідження. Вирішення питань забезпечення раціональним та повноцінним харчуванням військовослужбовців Збройних Сил (ЗС) України є надзвичайно важливим і необхідним в умовах сьогодення. Особливої важливості та актуальності це питання набуло для ЗС України у зв'язку з участю у бойових діях на Сході нашої держави та повномасштабним збройним вторгненням російських військ на територію незалежної України. Повноцінне харчування є одним із важливих чинників підтримання високої військової боєздатності, забезпечує збереження здоров'я, фізичну витривалість, компенсує високі енергетичні витрати і підвищує опірність і стійкість організму в умовах бою.

У більшості країн світу харчування військових здійснюється за національними нормами забезпечення з обов'язковим урахуванням характеру військової служби, рівня розвитку військової техніки, засобів озброєння, принципів ведення бойових дій, що відбивається як на структурі раціонів харчування, так і організації харчування військовослужбовців.

В Україні основним діючим документом, що регламентує харчування особового складу Збройних сил України є Постанова Кабінету міністрів України від 29 березня 2002 р. № 426 “Про норми харчування військовослужбовців Збройних Сил України та інших військових формувань та осіб рядового, начальницького складу органів і підрозділів цивільного захисту та Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації” (зі змінами). Цей документ визначає завдання, організацію, порядок та норми продовольчого забезпечення

Збройних Сил України і регламентує 15 норм харчування. Не дивлячись на те, що даний нормативний документ з 2002 року багато разів змінювався, він вже морально застарів, оскільки не забезпечує потреб військовослужбовців через обмежений асортимент продуктів харчування в ньому.

В цілому за часів незалежності України у ЗС раціон харчування особового складу перебував на низькому рівні, відносно армій країн - членів НАТО, за всіма ознаками. Дещо покращення відбулося з 2017 року, коли була впроваджена система продовольчого забезпечення із застосуванням Каталогу продуктів харчування у ЗС України, яка передбачає збільшення з 32 (за старою системою) до 350 позицій найменувань продуктів харчування, що надало змогу наблизити систему харчування в армії України до стандартів НАТО. В меню згідно з каталогом було додано свіжі фрукти, овочі, каву, соки, кисломолочні продукти та кондитерські вироби, на 40,0% збільшена норма м'яса.

У відповідності до Постанови, наказом МО України від 29.04.2020 р. №140 "Про затвердження Порядку застосування Каталогу продуктів харчування" запроваджено перехід на харчування ЗС України за Каталогом продуктів харчування, в якому значно ширший асортимент продуктів для приготування страв. Також позитивним моментом в організації харчування військ, особливо під час участі в бойових діях, стало запровадження норми №15 - добовий польовий набір продуктів. Проводиться також робота щодо імплементації стандартів НАТО.

Однак, питанням вивчення взаємозв'язку та відповідності фактичного харчування з особливостями військової служби в нашій державі приділяється мало уваги, а наукові дослідження з вивчення балансу між енергетичними витратами військовослужбовців та їх компенсації за рахунок спожитої їжі не виконувалися взагалі.

Тому дисертаційне дослідження Депутата Юрія Миколайовича «Концептуальні засади забезпечення енергетичних потреб військовослужбовців Збройних Сил України за рахунок харчування» є надзвичайно важливим і своєчасним та особливо актуальним для ЗС України в умовах боротьби з

російськими загарбниками за державний суверенітет України.

Метою дисертаційної роботи стало обґрунтування концептуальних засад забезпечення енергетичних потреб військовослужбовців різних професійних груп під час виконання завдань у бойових і наближених до них умовах та заходів щодо компенсації їхніх середньодобових енерговитрат за рахунок адекватного харчування.

Для досягнення поставленої мети було визначено наступні **завдання**:

1. Вивчити досвід армій зарубіжних країн щодо особливостей професійної діяльності та, пов'язаними з нею, фактичними добовими енерговитратами особового складу військ з метою адекватного їх відновлення за рахунок харчування.

2. Вивчити та дати гігієнічну оцінку умовам військової діяльності, харчування та впливу факторів оточуючого середовища на стан здоров'я та захворюваність військовослужбовців під час виконання бойових завдань.

3. Дослідити стан організації та якість харчування військовослужбовців різних професійних груп в зоні проведення бойових дій.

4. Дослідити особливості впливу фізичних навантажень на організм військовослужбовців ЗС України різних професійних груп при формуванні їх добових енерговитрат у бойових умовах.

5. Обґрунтувати енергетичну та харчову цінність індивідуального бойового раціону харчування у відповідності зі стандартами НАТО та урахуванням режимів енергетичних витрат (посиленого та звичайного) для військовослужбовців різних військово-професійних груп, зокрема військовослужбовців бойових підрозділів Сил спеціальних операцій ЗС України.

6. Провести дослідження з вивчення особливостей фізичних навантажень на організм військовослужбовців при формуванні їх добових енергетичних витрат в польових умовах на кваліфікаційному курсі підготовки ССО ЗС України, а також в бойових підрозділах військових частин ССО ЗС України.

7. Провести аналіз харчової і біологічної цінності фактичного раціону харчування військовослужбовців Сил спеціальних операцій ЗС України, на

предмет відповідності їх середньодобовим енерговитратам.

8. Розробити, науково обґрунтувати та впровадити інформаційну модель для цифровізації логістичного забезпечення та оперативного формування добового раціону харчування залежно від режимів енергетичних витрат військовослужбовців в різних фазах підготовки під час перебування на кваліфікаційному курсі підготовки Сил спеціальних операцій ЗС України.

9. Розробити, обґрунтувати та впровадити в практичну діяльність військових частин ССО ЗС України нормативно-методичні документи: Методичні рекомендації щодо оптимального нутрієнтного складу добового раціону харчування військовослужбовців на Кваліфікаційному курсі Сил спеціальних операцій Збройних Сил України та Організаційно-методичні вказівки щодо раціонального харчування військовослужбовців Сил спеціальних операцій Збройних Сил України.

10. Розробити та обґрунтувати Методичні вказівки щодо норм лікувального харчування для поранених військовослужбовців ЗС України, які перебувають на лікуванні та реабілітації в закладах охорони здоров'я в системі МО України.

Наукова база дослідження: Дисертаційна робота виконана самостійно, з використанням матеріалів власних досліджень та результатів низки науково-дослідних робіт Науково-дослідного інституту проблем військової медицини Української військово-медичної академії (далі – НДІ ПВМ УВМА) на замовлення Військово - медичного департаменту МО України та командування ССО ЗС України в період з 2015 по 2023 роки, а саме:

- “Розробка індивідуального бойового раціону харчування військовослужбовців Збройних Сил України відповідно до стандартів НАТО”, шифр “НИВА” (№ держреєстрації 0115U003952, виконувалася в 2015-2016 рр.);

- “Гігієнічне обґрунтування впливу несприятливих чинників на рівень загальної захворюваності особового складу бойових підрозділів ЗС України при розміщенні в польових умовах в зоні проведення АТО (ООС) та розробка

комплексу заходів їх профілактики”, шифр “СХІД” (№ держреєстрації 0117U004723, виконувалася в 2017-2018 рр.);

- “Фізіолого-гігієнічне обґрунтування нутрієнтного складу добового раціону харчування військовослужбовців на кваліфікаційному курсі підготовки Сил спеціальних операцій”, шифр “СОФАС” (№ держреєстрації 0118U000702, виконувалася в 2018-2019 рр.);

- “Обґрунтування норм фізіологічних потреб в основних харчових речовинах та енергії для військовослужбовців Сил спеціальних операцій Збройних Сил України”, шифр “СОФАС 2” (№ держреєстрації 0120U101265, виконувалася в 2020-2022 рр.);

- “Розвиток сучасних методів фізичної та реабілітаційної медицини при бойових пораненнях та травмах”, шифр “РЕНЕСАНС” (№ держреєстрації 0121U109354, виконувалася в 2022-2023 рр.).

Серед зазначених науково-дослідних робіт автор в одній роботі (НДР, шифр “СХІД”) був науковим керівником, в трьох - відповідальним виконавцем та в одній- виконавцем.

Об’єкт дослідження: гігієнічна оцінка фактичних середньодобових енергетичних витрат та добового раціону харчування військовослужбовців Збройних Сил України різних професійних груп в умовах бойового застосування та наближеного до них, формування потреб військових фахівців в енергії та поживних речовинах з їжі для адекватної компенсації цих витрат, збереження професійного здоров’я та належної боєздатності.

Предмет дослідження: показники середньодобових енерговитрат військовослужбовців на різних етапах виконання службових обов’язків, енергетична та біологічна цінність фактичних раціонів харчування різних військово-професійних груп, показники умов військової діяльності в польових умовах, умови харчування поранених військовослужбовців, які перебувають на лікуванні та реабілітації в закладах охорони здоров’я в системі МО України, тижневі розкладки продуктів, медичні звіти військових частин щодо захворюваності особового складу, обґрунтування меню індивідуального

бойового раціону харчування.

Наукові дослідження проводились на базах: навчально-тренувального центру військової частини А2772, військових частин А2077, А1788, А3199 в періоди проведення заходів навчально-тренувальної підготовки ССО ЗС України, а також закладів охорони здоров'я в системі МО України (Головний військово-медичний клінічний центр «Головний військовий клінічний госпіталь» та Військово-медичний клінічний лікувально-реабілітаційний центр).

Наукова новизна отриманих результатів дисертаційної роботи полягає в тому, що в Україні вперше:

- отримані та систематизовані дані про середньодобові потреби в енергії та харчових речовинах військовослужбовців ЗС України різних військово-професійних груп;

- визначено величину їх фактичних добових енергетичних витрат при виконанні завдань за призначенням в умовах бойових дій та максимально наближених до них;

- розкрито сутність та поглиблено знання щодо реальних потреб військових фахівців в адекватному повноцінному харчуванні при високих та надвисоких середньодобових енерговитратах в умовах наближених до бойових (на прикладі військовослужбовців ССО ЗС України);

- запропоновано та науково обґрунтовано підходи щодо формування нутрієнтної квоти індивідуального бойового раціону харчування військовослужбовців Збройних Сил України із застосуванням стандартів НАТО для забезпечення належної праце- та боєздатності при виконанні ними завдань за призначенням;

- поглиблено та систематизовано знання про природу походження середньодобових енергетичних витрат військовослужбовців різних професійних груп при підготовці та виконанні завдань за призначенням у бойових умовах, а також про зумовлені ними потреби в адекватному харчуванні для компенсації цих витрат та підтримання належного рівня боєздатності;

- здійснено гігієнічну оцінку умов перебування, військової діяльності та

організації харчування військовослужбовців ЗС України в бойових умовах;

- встановлено причинно-наслідкову залежність стану здоров'я від умов перебування, харчування та навколишніх чинників (природних, професійних, побутових);

- поглиблено уявлення про особливості процесів формування енергетичних витрат військовослужбовців під час навчально-бойової підготовки на різних фазах Кваліфікаційного курсу Сил спеціальних операцій ЗС України;

- розроблено науково-обґрунтовані підходи щодо забезпечення оптимального функціонування організму військовослужбовців-курсантів під час їх перебування на Кваліфікаційному курсі ССО ЗС України;

- на основі отриманих даних щодо величин енергетичних витрат військовослужбовців на різних фазах Кваліфікаційного курсу ССО ЗС України встановлено норми фізіологічних потреб в енергії та харчових речовинах для цієї військово-професійної групи військовослужбовців ЗС України.

Практичне значення отриманих результатів дисертаційного дослідження полягає у розробленні низки нормативно-методичних документів та впровадженні їх практику Командування Медичних сил ЗС України, Командування Сил спеціальних операцій ЗС України, Центрального управління продовольчого забезпечення ЗС України Тилу ЗС України, Військово-медичного управління Служби безпеки України (акт впровадження від 15.11.2024 р.), Управління охорони здоров'я Державної прикордонної служби України (акт впровадження від 21.11.2024 р.), Військово-медичного управління Департаменту логістики Головного управління Національної гвардії України (акт впровадження від 14.11.2024 р.), закладів охорони здоров'я в системі МО України; в систему освіти навчальних закладів (Українська-військово-медична академія (акт впровадження від 11.11.2024 р.), Національний медичний університет імені О.О. Богомольця (акт впровадження від 12.11.2024 р.), Національна академія Національної гвардії України (акт впровадження від 26.11.2024 р.).

Практичне значення роботи полягає в розробці та впровадженні низки інших нормативних документів:

- розроблено та обґрунтовано, у відповідності з вимогами стандартів НАТО та на підставі проведених розрахунків з урахуванням режимів енергетичних витрат (поширеного та звичайного) військовослужбовцями ЗС України різних військово-професійних груп в зоні проведення АТО (ООС), два варіанти проектів семиденного меню індивідуального бойового раціону харчування, що було впроваджено в практичну діяльність Головного продовольчого управління ЗС України та враховано при створенні Норми № 15 - добового польового набору продуктів, затвердженої Постановою КМУ від 3 жовтня 2016 р. № 696 (акт впровадження від 08.11.2016 р.);
- розроблено та науково обґрунтовано проект норм індивідуального раціону харчування для військовослужбовців на основі досліджених фактичних енергетичних витрат на Кваліфікаційному курсі підготовки ССО ЗС України;
- розроблено, апробовано та впроваджено у практичну діяльність військової частини А2772 Інформаційну модель цифровізації логістичного забезпечення та оперативного кількісно-якісного розрахунку складу раціону харчування відповідно до встановлених фактичних енерговитрат організму (акт впровадження від 29.12.2020 р.);
- розроблено, обґрунтовано та впроваджено у практичну діяльність військової частини А2772 Методичні рекомендації щодо оптимального нутрієнтного складу добового раціону харчування військовослужбовців на Q-курсі (акт впровадження від 29.12.2020 р.);
- розроблено, обґрунтовано та впроваджено “Організаційно–методичні вказівки щодо раціонального харчування військовослужбовців Сил спеціальних операцій Збройних Сил України”, в яких викладені основні вимоги до організації харчування з врахуванням фактичних енергетичних потреб військовослужбовців на різних фазах підготовки кваліфікаційного курсу (затверджено та введено в дію наказом Командувача ССО ЗС України №534 від 11.11.2020 року).

- розроблено та впроваджено в практику Головного військово-медичного клінічного центру (Головний військовий клінічний госпіталь) та військово-медичних клінічних центрів регіонів Методичні вказівки щодо норм лікувального харчування для поранених та хворих військовослужбовців, які перебувають на лікуванні та реабілітації в закладах охорони здоров'я в системі МО України (із застосуванням Каталогу продуктів). Розроблено та запроваджено новітні підходи до: застосування лікувальних дієт; використання ентерального харчування для важко поранених та хворих; призначення безглютенової дієти (Наказ директора Військово-медичного департаменту МО України №16 від 05.10.2017 р.);

- обґрунтовано зміни асортименту продуктів харчування норм лікувального харчування для поранених та хворих військовослужбовців, що перебувають на лікуванні та реабілітації у закладах охорони здоров'я в системі МО України за видами дієт з внесенням до Каталогу продуктів (наказ МО України від 15.11.2019 р. № 591);

- впроваджено результати дисертаційної роботи щодо концептуальних засад організації системи харчування військовослужбовців у ЗС України у навчальний процес кафедри військово-профілактичної медицини (акт впровадження від 11.11.2024 р.) та кафедри військової загальної практики - сімейної медицини (акт впровадження від 14.11.2024 р.) Української військово-медичної академії; факультету підготовки лікарів для Збройних Сил України (акт впровадження від 12.11.2024 р.) та кафедри гігієни та нутриціології (акт впровадження від 12.11.2024 р.) Національного медичного університету імені О.О. Богомольця; кафедри управління логістикою оперативного факультету Національної академії Національної гвардії України (акт впровадження від 26.11.2024 р.).

- розроблено та впроваджено в план підготовки військових лікарів на кафедрі військово-профілактичної медицини Української військово-медичної академії цикл лекцій щодо організації харчування військовослужбовців у

Збройних Силах України (акт впровадження від 23.08.2024 р.) та на факультеті підготовки лікарів для Збройних Сил України Національного медичного університету ім. О.О. Богомольця (акт впровадження від 12.11.2024 р.).

Оцінка структури дисертації, мови та стилю викладення.

Дисертаційна робота Депутата Юрія Миколайовича на тему «Концептуальні засади забезпечення енергетичних потреб військовослужбовців Збройних Сил України за рахунок адекватного харчування» має стандартну структуру для дисертацій, викладена логічно, грамотною літературною українською мовою, з коректним використанням наукової термінології.

Дисертація складається із анотації, списку публікацій здобувача, змісту, переліку умовних позначень, вступу, аналітичного огляду літератури, розділу, в якому викладені організація, програма та основні методи досліджень, 9 розділів власних досліджень, висновків, списку використаних джерел літератури (416 назв, з яких 181 викладено кирилицею та 235 латиницею), а також 10 додатків. Робота викладена на 587 сторінках (обсяг основного тексту дисертації складає 295 сторінок), містить 38 таблиць і 123 рисунки.

Висновок Комітету з медичної етики ДУ «ІГЗ НАМНУ» (протокол № 3 від 22.10.2024 р.) засвідчує, що дисертаційна робота Депутата Ю.М. «Концептуальні засади забезпечення енергетичних потреб військовослужбовців Збройних Сил України за рахунок адекватного харчування» виконувалася з урахуванням існуючих біотичних норм та стандартів щодо проведення наукових досліджень.

У першому розділі «Гігієнічні питання особливостей забезпечення військовослужбовців харчуванням як безпекова детермінанта їх здоров'я: українські реалії та міжнародний досвід (аналітичний огляд літератури)» представлений огляд літератури, в якому здійснена гігієнічна оцінка досвіду армій зарубіжних країн щодо особливостей забезпечення особового складу харчуванням на підставі вивчення фактичних добових енерговитрат. Огляд побудований логічно та свідчить про те, що дисертант ґрунтовно вивчив і у повній мірі проаналізував дані вітчизняних і зарубіжних дослідників, показавши

при цьому глибоке розуміння проблеми дослідження, засвідчує той факт, що актуальність дослідження в значній мірі обумовлюється необхідністю вивчення проблемних питань забезпечення енергетичних потреб військовослужбовців ЗС України за рахунок харчування на прикладі військовослужбовців Сил спеціальних операцій ЗС України, програмами навчально-бойової підготовки яких передбачені виконання завдань максимально наближених до бойових.

У другому розділі «Організація, програма і основні методи досліджень» автором наведена детальна схема програмно-цільової структури досліджень, представлена Концептуальна багаторівнева модель забезпечення військовослужбовців ЗС України адекватним до енергетичних потреб харчуванням для збереження їх здоров'я та високого рівня боєздатності, а також зображено програму дослідження, що складалася з 8 етапів.

Слід відмітити, що програма досліджень є логічною, автор використовує адекватні, достатні за об'ємом, методи дослідження; для узагальнення отриманих результатів застосовано адекватні сучасні методи статистичної обробки баз даних. Використання сучасного набору адекватних методів є цілком достатнім для досягнення поставленої мети.

У третьому розділі «Гігієнічна оцінка організації харчування військовослужбовців Збройних Сил України в умовах бойових дій» автором наведено аналіз результатів соціологічного дослідження фактичних середньодобових енерговитрат, умов військової діяльності та побуту, а також оцінки організації та якості харчування військовослужбовців ЗС України при виконанні ними завдань в бойових умовах у період з 2015 по 2018 роки. За цей час було отримано від військовослужбовців ЗС України безпосередньо з фронту або під час перебування їх у госпіталях після поранення 683 анонімні опитувальні анкети, що, безумовно, заслуговує на увагу, адже завдяки цьому вперше в Україні здійснено гігієнічне оцінювання організації харчування військовослужбовців ЗС України та визначення їх середньодобових енерговитрат у бойових умовах .

У четвертому розділі «Дослідження стану здоров'я військовослужбовців

Збройних Сил України, які приймали участь у бойових діях» проведено вивчення загальної захворюваності військовослужбовців ЗС України, які залучалися для виконання завдань в зоні проведення бойових дій. Автором вивчався рівень та структура багаторічної загальної захворюваності з тимчасовою втратою працездатності за даними результатів діяльності медичної служби ЗС України, на підставі звітних документів за період з 2008 по 2017 рр.

Показники загальної захворюваності військовослужбовців за контрактом та офіцерського складу ЗС України, що приймали участь в бойових діях за період 2015-2017 років вивчалися на основі даних статистичної звітності за формою 2/мед. При вивченні захворюваності військовослужбовців враховувались та оцінювались основні показники та параметри: структура і рангові місця захворювань за класами і нозологічними формами хвороб, їх поширеність.

Разом з тим, заслуговує на позитивну оцінку те, що автором за допомогою методу експертних оцінок визначено найбільш важливі аспекти факторів оточуючого середовища, військової праці та бойової діяльності, що мали найбільший вплив на стан здоров'я і загальну захворюваність військовослужбовців бойових підрозділів при розміщенні в польових умовах в зоні проведення бойових дій.

За даними дисертаційного дослідження автором запропоновані профілактичні заходи для профілактики загальної захворюваності особового складу бойових підрозділів при їх розміщенні в польових умовах у зоні проведення бойових дій.

В п'ятому розділі «Гігієнічне обґрунтування фізичних та психоемоційних навантажень на організм військовослужбовців Сил спеціальних операцій Збройних Сил України у польових умовах» автором здійснено аналіз особливостей фізичних та психоемоційних навантажень на військовослужбовців ЗС України, а також зумовлених ними добових енергозатрат при виконанні завдань максимально наближених до бойових. Автору вдалося це виконати на прикладі військовослужбовців ССО ЗС України під час перебування їх на Кваліфікаційному курсі підготовки ССО та в бойових підрозділах військових

частин ССО в період їх навчально-бойової діяльності. Здобувач на високому методичному рівні обґрунтував причини та закономірності виникнення різних за тяжкістю та тривалістю енергетичних витрат. Автор при цьому виявив та обґрунтував закономірності формування енерговитрат на різних фазах Кваліфікаційного курсу ССО ЗС України, що дозволило розробити підходи до компенсування цих витрат за рахунок адекватного харчуванням.

В шостому розділі дисертант надав гігієнічну оцінку фактичному середньодобовому раціону харчування за Каталогом продуктів харчування на предмет його харчової та енергетичної відповідності встановленим рівням енерговитрат на різних фазах Кваліфікаційного курсу ССО, а також здійснив оцінку фактичної харчової та енергетичної цінності різних варіантів індивідуального раціону харчування за нормою №15 - добовий польовий набір продуктів при використанні його військовослужбовцями у відриві від базового табору розташування понад одну добу. Безумовно, схвальної оцінки заслуговує проведений здобувачем аналіз особливостей водоспоживання курсантами Кваліфікаційного курсу ССО ЗС України в умовах високих фізичних навантажень з обґрунтуванням необхідного об'єму та режимів споживання води для пиття.

Результати, що отримані автором є важливою складовою у дослідженні та оцінці повноти компенсування визначених середньодобових енергетичних витрат військовослужбовців на Кваліфікаційному курсі ССО ЗС України за рахунок споживання фактичного раціону харчування.

Сьомий розділ «Результати соціологічного дослідження щодо оцінки якості харчування курсантами та інструкторами кваліфікаційного курсу Сил спеціальних операцій Збройних Сил України» присвячений аналізу результатів анонімного анкетного опитування курсантів та інструкторів щодо їх суб'єктивної оцінки системи організації та якості харчування під час проведення Q-курсу.

Викликає зацікавленість встановлення автором статистичної залежності між даними відповідей на запитання анкетного опитування військовослужбовців шляхом застосування непараметричного коефіцієнта рангової кореляції

Спірмена, що дозволило здійснити більш глибокий аналіз соціологічного дослідження та використати отримані результати при розробленні Методичних рекомендацій щодо оптимального нутрієнтного складу добового раціону харчування військовослужбовців на кваліфікаційному курсі Сил спеціальних операцій Збройних Сил України.

У восьмому розділі автор приводить дані стосовно обґрунтування ефективності роботи розробленої та впровадженої Інформаційної моделі цифровізації логістичного забезпечення та оперативного кількісно - якісного розрахунку складу раціону харчування відповідно до встановлених фактичних енерговитрат організму військовослужбовців. Тим самим здобувач запропонував та впровадив дану модель як спосіб можливості корегування енергетичної та харчової цінності добового раціону харчування посадовими особами військової частини при складанні розкладки продуктів на наступний тиждень з врахуванням встановлених чи прогнозованих середньодобових енерговитрат до початку нової фази підготовки Q-курсу ССО ЗС України. Це забезпечить ефективне та адекватне компенсування енерговитрат курсантів під час високих енергетичних та психоемоційних навантажень в різних фазах підготовки на Q-курсі ССО ЗС України.

Отримані та узагальнені автором результати дослідження дозволили розробити та впровадити Організаційно – методичні вказівки щодо раціонального харчування військовослужбовців Сил спеціальних операцій Збройних Сил України.

Дев'ятий розділ присвячений науковому обґрунтуванню заходів з організації лікувального харчування для військовослужбовців Збройних Сил України у закладах охорони здоров'я в системі Міністерства оборони України.

В результаті Розроблено та введено в дію наказом директора Військово-медичного департаменту МО України Методичні вказівки щодо норм лікувального харчування для поранених військовослужбовців, які перебувають на лікуванні та реабілітації в закладах охорони здоров'я в системі МО України.

Обґрунтовано необхідність розширення асортименту продуктів харчування за видами дієт згідно з Каталогом продуктів харчування.

Заслуговує уваги широке використання згаданих методичних вказівок закладами охорони здоров'я не лише МО України, а й медичними установами інших силових відомств (Національної гвардії, Служби безпеки України, Прикордонних військ), що підтверджується актами впровадження результатів дисертаційного дослідження.

Висновки дисертаційного дослідження повністю відповідають поставленим завданням, підтверджуються достатнім обсягом фактичного матеріалу та адекватно відображують його результати, науково обґрунтовані, мають очевидну наукову новизну та практичну значущість. Репрезентативність вибірки та використання адекватних та інформативних методів математичної обробки даних забезпечили належне обґрунтування наукових положень, практичних рекомендацій та висновків дисертаційної роботи. Таким чином, висновки та практичні рекомендації, наведені в дисертації не викликають заперечень.

Аналізуючи **повноту викладу основних результатів** дисертації у наукових і фахових виданнях, слід зазначити, що всі завдання, поставлені в дисертації, наукові положення, результати дослідження, висновки та рекомендації знайшли повне відображення у 55 наукових працях: 26 з них опубліковано у наукометричних та фахових виданнях, з них: в іноземних – 1, Scopus та Web of Science – 7, колективних монографіях – 1, патент на винахід – 1, а також у 25 тезах доповідей матеріалів з'їздів і конференцій, написаних одноосібно та у співавторстві, 1 організаційно-методичні вказівки, 1 методичні вказівки, 2 методичні рекомендації.

Особистий внесок автора. Дисертантом особисто обрано тему наукової роботи, сформовано мету, завдання роботи та загальний задум досліджень. Автор самостійно провів інформаційний пошук і аналіз вітчизняної та зарубіжної літератури за темою дисертації. Здобувачем обрано методи та методики дослідження, здійснено планування і напрацювання дисертаційного матеріалу.

Дисертант особисто провів статистичну обробку та аналіз отриманих результатів та здійснив їх інтерпретацію. Матеріали дисертаційної роботи наочно представлені в опублікованих наукових працях у вигляді графіків, таблиць і рисунків. У дисертації здобувач особисто сформулював висновки та практичні рекомендації, визначив проблематику, концепцію і напрямки проведеного дослідження.

Дисертація написана з правильним використанням спеціальної термінології. Стиль викладеного матеріалу, наукових положень, висновків рекомендацій забезпечує легкість і доступність їхнього сприйняття.

Апробація результатів дисертації. Основні положення дисертаційного дослідження представлені та оприлюднені на: Всеукраїнських науково-практичних конференціях з міжнародною участю: “Актуальні питання гігієни та екологічної безпеки України” (тринадцяті Марзеєвські читання, чотирнадцяті Марзеєвські читання, п’ятнадцяті Марзеєвські читання, шістнадцяті Марзеєвські читання, сімнадцяті Марзеєвські читання, вісімнадцяті Марзеєвські читання, дев’ятнадцяті Марзеєвські читання) (Київ, 2017, 2018, 2019, 2020, 2021, 2022, 2023); “Епідеміологічні дослідження в профілактичній та клінічній медицині”, присвяченій засновнику західної епідеміології Джону Сноу (Харків, 2018); III, IV, V Науково-практичних конференцій з міжнародною участю “Академічні читання імені Володимира Паська в рамках 29-ї, 30-ї, 31-ї Міжнародних медичних виставок “PUBLIK HEALTH 2020, 2021, 2022” (Київ, 2020, 2021, 2022); “Екологічні та гігієнічні проблеми сфери життєдіяльності людини” (Київ, 2020, 2021, 2023); “Довкілля і здоров’я” присвяченої 35-ій річниці Чорнобильської катастрофи (Тернопіль, 2021); “Наукові досягнення медичної галузі та фармації країн ЄС” (Республіка Польща, Ченстохова, 2021); The XX International Scientific and Practical Conference “Problems of science and practice, tasks and ways to solve them” (Warsaw, Poland, 2022); “Актуальні питання хімічної безпеки, протирадіаційного захисту та оцінки ризиків хімічного та радіаційного впливу на здоров’я людини та середовище її життєдіяльності через призму сучасних ХБРЯ загроз” (Київ, 2022); Всеукраїнських науково-практичних

конференціях: “Актуальні питання захисту довкілля та здоров’я населення України” (Київ, 2017); “Службово-бойова діяльність Національної гвардії України: сучасний стан, проблеми та перспективи” (Харків, 2020); “Перспективні напрямки наукових досліджень щодо технічного та тилового забезпечення Національної гвардії України” (Харків, 2019, 2021); “Наукова конференція молодих вчених” (Київ, 2019, 2020, 2021, 2024); International scientific – practical conference “Science, technology and society: challenges and prospects for development in the modern world” (Tampere, Finland, 2024).

Під час вивчення матеріалів дисертації, аналізу наукових публікацій дисертанта фактів академічного плагіату (в тому числі запозичення ідей, моделей, відсутності належних посилань, помилок цитування тощо) не виявлено. Робота не містить ознак фальсифікації результатів досліджень. Отже, наявності порушень академічної доброчесності не виявлено.

Принципових зауважень до дисертаційної роботи немає.

Позитивно оцінюючи дисертаційну роботу Депутата Ю.М. в цілому, хотілося б у порядку уточнення та конкретизації окремих положень одержати відповіді на наступні запитання:

1. На Вашу думку порівнювати фактичний раціон харчування військовослужбовців з наказом МОЗ №1073 від 03.09.2017 “Про затвердження Норм фізіологічних потреб населення України в основних харчових речовинах і енергії” не коректно. Поясніть чому?

2. В чому полягає ідея представленої Вами концептуальної багаторівневої моделі забезпечення енергетичних потреб військовослужбовців за рахунок адекватного харчування?

3. У результаті оцінки фактичного раціону харчування військовослужбовців на Q-курсі Вами було встановлено, що він не повністю покриває їх середньодобові енергетичні витрати. Чи досліджували Ви наслідки виявлено дисбалансу в організмі військовослужбовців?

4. Поясніть, чим відрізняються розроблені Вами методичні вказівки щодо лікувального харчування поранених військовослужбовців від раніше існуючих підходів у практиці закладів охорони здоров'я МО України?

Висновок. Дисертаційна робота Депутата Юрія Миколайовича «Концептуальні засади забезпечення енергетичних потреб військовослужбовців Збройних Сил України за рахунок адекватного харчування», яка подана на здобуття наукового ступеня доктора медичних наук за спеціальністю 14.02.01 – Гігієна та професійна патологія, є завершеним науковим дослідженням.

Робота виконана на достатньому науково-методичному рівні, має значну актуальність, новизну, а також важливе теоретичне та практичне значення і відповідає вимогам, зазначеним у пунктах 7 та 9 «Порядку присудження та позбавлення наукового ступеня доктора наук», затвердженим Постановою Кабінету Міністрів України від 17 листопада 2021 року №1197 (з урахуванням змін, внесених Постановою Кабінету Міністрів України від 19 травня 2023 року №502), а її автор заслуговує на присудження наукового ступеня доктора медичних наук за спеціальністю 14.02.01 – гігієна та професійна патологія.

**Завідувачка кафедри громадського здоров'я,
епідеміології та екології**

**Національного університету охорони
здоров'я України імені П.Л. Шупика**
д.мед.н., професор

Ірина ХОМЕНКО